

במחנות המעפילים בקפריסין

מאת אברהם אלמאליח

תינוקות של בית רבן בחגיגות העממיות לפי תיחת הבגסת.

בתמונה: תלמידות הגנים מרימות את הדגלים שלהם ומחזאים כף בעבור מרחבת הנשיא ברחובות ירושלים. (צולם רובינגר)

חיי המעפילים במחנות הרכוזה בקפריסין, וביתור מעפילי צפון אפריקה, היו קשים ומרים, חיי צער, עלבון ודכדוך הנפש; תנאים אלה השפיעו לא מעט להתמוטטות עצביהם ולהתרופפות בריאותם. נוסף על כך חסרה להם כל תעסוקה ורובים מהם התהלכו באפס מעשה.

גם בעית השיכון באי זרמה חמורה מאד. בחלק הארי של מחנות החורף (המחנות 64, 65, 66, 67) חיי המעפילים בצרפיה פה, ובצפיפות גדולה מחמש עשרה עד שמונה עשרה נפש בצרפיה צבאי. ביתר המחנות (55, 60, 61, 62, 68, 70) היו חיים באהלים, ובימות הגשמים היו מספונות מרובים. במחנה הקיץ (55, 60, 61, 62) הגיעו המים לפעמים לגובה של חצי מטר. אך המעפילים מבלו את הכל בדומיה ובתקופה שעוד מעט יוכו אף הם לעלות לאי. כל קבוצה מעפילים שהיתה זומה לעלות לארץ הייתה מלווה במבטיהם של אלפי המעפילים הוותרים שהיו מצטופפים ליד גדרות החיל ומלווים בעיניהם הדומעות את מכוניות העולים עד העלמן מן האופק.

רק מי שבקר במחנות הרכוזה בקפריסין יכול לתאר לעצמו מחנות מוזעזעים כאלה: שטחים עצומים מגודרים גדרות תיל כפולות, וכל גדר גבוהה שמונה מטרים. משני צברי השער הסגור עומדות חבורות של נעשים: זקנים וזקנות, צעירים וצעירות, ילדים וילדות כשהם נשענים אל הגדרות ועיניהם צופיות למרחוק, מאין יבוא עזרם, כמחכים בכל רגע לצאת מן ההסגר.

המחנות עצמם, על כל סדריהם והמוני שוכניהם היו כבאיים רבאון שקשה לשער. אהלים קרועים נבנו יים שנאספו ממחנות צבאיים, בלי כל סדר סניטרי, ובכל אהל הרבה משפחות; על חבלים ליד אהלים מתנועעים הבגדים הכבוסים הולים של תושבי המחנות; האנשים היו מתהלכים חצי ערומים לא רק בימי החום האיום, אלא גם בחורף, ועם כל רוח קלה היו מתנשאות תמרות אבק אדמדם שהיה מכסה את הכל. הבטלה היתה מרובה; אלפי אנשים היו מתהלכים כל היום, כי השלטונות לא היו מרשים להכניס כלי עבודה מחשש שמא יפגמו, חלילה, את גדרות החיל והצרפיה.

היחסים בין התנועות השמאליות לבין הרביזיוניסטים והביתורים, במחנות המעפילים, היו מתוחים ורעים מאד. ביתורים אחדים מבין המעפילים הצפון אפריקנים, פתחו בחלילה להגיד לנו שהם שייכים לתנועה זו, ורק כשראש הרבנים ואני הבטחנו להם שיכולים הם, בבטחון גמור, להודיע לנו לאיזו תנועה הם שייכים, "גילג" לנו שהם ביתורים, והמבוגרים שבהם — רביזיוניסטים. את האו"ר רה המחווה הזאת היו יוצרים השליחים המרובים שהיו באים לקפריסין בשם התנועות השונות. כל אחד מה מגלה תעמולה לטובת מפלגתו הוא, ומשמין אח שם המפלגה המתנגדת לה. ככה נוצרה תהום עמוקה בין הנוער המעפיל שהתפלג לכמה מפלגות.

התנועה הרביזיוניסטית במחנות המעפילים בקפריסין, היתה מהווה גוף מסודר ומאורגן, ביחס ליתר המפלגות לבנות המחנות אלה. בשעת בקורנו בקפריסין היו 1800 איש מבין המוני המעפילים הפוזרים בכל המחנות, משני תייכים רשמית למפלגה הרביזיוניסטית, חוץ ממאות אותם דים. הרביזיוניסטים היו יוצאי כל ארצות אירופה ובעיקר קר צפון אפריקה. כעשרים אחוז מהמעפילים היו או מאורגנים בתנועה הרביזיוניסטית שהטילה על חבריה בקפריסין ללמוד את השפה העברית כהכשרה לעליה לארץ.

קצה נחמה מצאו המעפילים הצעירים, בכפר הנוער שהוקם במחנות בקפריסין. הוא שימש מרם חינוכי חשוב בארגון הילדים ובני הנוער, בהעסקתם הפדגוגית בית ובהגנתם לקראת דרכם כמסגרת עליית הנוער. בני תנועה אורגנו בקפריסין בחברות התנועה הנוער, ואף השונים והיוקמו בשבילם בחי ספר, ביים לכל מחנה, ואף על מי שהצטרפו בתנאי המגורים באהלי הילדים היתה איומה, היה מצב בריאותם של הילדים טוב.

במסגרת כפר הנוער הרביזיוניסטי בקפריסין, היה קיים ביים עמלי, בו למדו 110 ילדים מעפילים, ועמד על דרגה גבוהה מכל הבחינות.

כמשך תקופה ידועה לא הכיר השלטון הפנימי של המעפילים בכפר הנוער הרביזיוניסטי, והיתה גם הסליה ידועה לגבי ילדי הרביזיוניסטים. אולם, כשבקרה הגברת מאירסון בקפריסין, נערכה הפגנת מחאה נגד התהלחו של כפר הנוער הכללי, וזכתה למכר הוחזרו-הכוניות לכפר הנוער הרביזיוניסטי.

את ילדי המעפילים היו חילי הוד מלכותו הבריטי מובילים להתרחץ ביים, בליות טנקים וחיליים מווינים מכף רגל ועד ראש, מחשש שמא חלילה יברחו הקטנים האלה.

מדי חודש בחרשו היו גולדים כמחנות מששים עד מאה וחמישים תינוקות, ובהיותנו במחנה קטן אחד בעת בקורנו שם, נימולו ביים אחד שמונה ילדים יהראשיל נתי כבו להיות מנוק של תינוק אחד בן לאחד המעפילים ששכב חולה בבית החולים הצבאי.

מיום בוא המעפילים לקפריסין עד יום צאתם משוחררים סמוך, נערכו במחנות 1500 נשואים ונולדו בו 2200 תינוקות.

במחנות המעפילים מצאנו כמה יהודים נשואים עם נשים גרמניות, וזיסוח וארמניות. ארמני עשיר בכפא-גוסטה, בשמעו שיש במחנה אשה ארמנית נשואה למעפיל יהודי, היה שולח להם במשך כל ימי שבתם במחנה, צרכי אוכל, מחנוה וגם כסף להוצאות.

בפמאנוסטה נודע לי שיש בעיר זו יהודים גרמנים מתנכרים לעמם, ואחד מהם הכנים את בנו וכתו לנצרות וקבל בתגמול על בנייה זו בעמו — סך מאתים ליש. בניקוסיה גרחה שתי משפחות יהודיות, זארי-בעשרה משפחות יהודיות מגרמניה מתנכרות לעמן ואינן מתערבוח לגמרי עם יהודים.

היחסים בין המעפילים במחנות, לא היו תמיד ינידיר תיים — ביהוד בקד הדתיים. החרדים הדומיניים, למשל, לא היו אוכלים משחיטתם של הדתיים ההונגרים, וכלם יחד לא היו אנכילים בשד שחוט עיי שוחט מהמגדחתי. כשהקנאים שבמחנה היו רואים אח הדב לילן מל אח ילדי המעפילים עפיי שיטות חדישות היגיניות, כשהוא מלובש בסינוד לבן, רוחץ את ידיו בכודית, עושה את המציצה בשפופרת ולא בפיו — היו פוסלים אותו, וכי הרי זה רופא ולא מוהל" — היו טוענים.

חסידי מונקץ, למשל, לא היו משתמשים בחתונות, בכתובות שהובאו לקפריסין מאיי, כי הנוסח האיי, אפילו של האשכנזים היה פסול בעיניהם, ובשאהד מנה היה נושא אשה במחנה היה רבם כותב את הכתובה עפיי נוסח מיוחד משלהם, וכי כתובה ארץ ישראלית אינה על טהרת הכשרות לפי דעתם.

עבודה הגיונט ופעילותו בקפריסין היתה מופלאה; מנהלו, סקיוד, חכר העובדים, הרופאים והרופאות עשו נפלאות ממש כתנאים האובייקטיביים ששררו שם. הרופאים והמאחיות בפרט דאגו לבריאות הטעפילים בכל האמצעים שבידם.

בראש כל מחנה עמדה מזכירות משותפת שהיתה מורכבת מנציגיהן של כל התנועות: מפא"י, דורה, נוחם, מרדניה השומר הצעיר, ריזיוניסטיים-זכור.

נציג הגיונט בקפריסין היה מר לאוב זנציג הסוכנות היהודית הרב שרייבויים.

היחסים בין נציג הגיונט לבין נציג הסוכנות היו מצוינים, ושניהם ביצעו בקפריסין עמדה חשובה ופורה כל אחד בתפקידו, ובר שהוא נדיר מאד בין פקידים גבוהים של שני מוסדות שונים.

האווירה ששררה בביתו של מר לאוב היתה אוירה יהודית ציונית, ושיחותיו היו שיחות של תלמיד חכם עם קן ובעל נסיון בחיים.

בימי שבתנו בקפריסין היה הגיונט מעסיק שמונים איש מאיי ושלישים אחיה ומטפלות. במחנות היו שמונה רופאים מאיי ועשרים נשים מבין המעפילים. הממשלה הבריטית היתה מוציאה כשלוש לאיי לגול-גולת לכל מעפיל והגיונט היה מוסיף עוד שתי לאיי לנפש.

בלאראקה חיות כעשר משפחות יהודיות, וכולן מת-רכויות מסביב למר פינשטיין בעל בית החרושת לכפי חודים הגדול ביותר בקפריסין המעסיק יותר ממאתים פועלים קפריסאים; שם גר גם מר מארקו לוריא ומש-פתחו; יהודים מאיי שהתישבו בקפריסין מזה עשרות שנים. ביתו של מד לוריא הוא בית עברי לכל פרטי והשפה המדוברת בו היא עברית. הוא בעצמו תלמיד מקוה ישראל לשעבר, וכעת קבלן לצבא ומספק מזון למחנות המעפילים; חתנו מר ישורון מתיא הוא בעל פרדס גדול בפמאנוסטה.

היוונים תושבי קפריסין התייחסו באהדה מרובה למעפילי ישראל בו, עזרו להם ככל אשר יכלו, ולפעמים נתנו מקלט להרבה עצורים שהגליחו להמלט ממעצרים במחנות הריכוז. כי במשך ימי שבתם במחנות אלה ניסו מאות פלטים להמתין מבעד לסורגי החיל, ולברוח, ולהגיע בדרכים שונות לאיי. מספר המעפילים שהגליחו להגיע לארץ תקותם נאמד לקרוב אל פייים איש, וכל זה נעשה בעזרתם היעילה של היוונים תושבי האי.

ככה בילו המעפילים את חייהם באי הימורים הנה, עד היום בו זכו, תודות להקמתה של מדינת ישראל, להשתחרר ממשבים ולעלות לארץ משאת נפשם שעליה חלמו כל ימי גורליהם ותלאותיהם. הם עלו לצפון ברגה ולמולדת תקוהם בשמחת עולם.